

De Toorts

bijzondere vormen in de natuur

IVN Zuid-Kennemerland

NUMMER 83

FEBRUARI 2011

OVER DE TOORTS EN IVN ZUID-KENNERLAND

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. De naam symboliseert de fakkel waarmee de afdeling haar boodschap uitdraagt. Het IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie, is een vereniging van vrijwilligers, die wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Zo'n 18.000 leden zetten zich actief in voor natuur en milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 170 afdelingen.

Lid of donateur

Leden van het IVN zijn per definitie actief binnen de afdeling. Zij hoeven geen natuurgids te zijn, er zijn voldoende andere activiteiten waar mensen bij nodig zijn.

Mensen die het werk van het IVN een warm hart toedragen maar niet actief willen zijn, kunnen de afdeling financieel steunen. Er kunnen niet genoeg donateurs zijn! Mede door hun steun kunnen wij een groot publiek betrekken bij onze gratis educatieve activiteiten.

Leden en donateurs ontvangen driemaal per jaar De Toorts. Leden ontvangen bovendien het kwartaalblad 'Mens en natuur' van IVN Nederland. De jaarbijdrage is voor leden minimaal € 16,50 en voor donateurs minimaal € 15.

Contactgegevens

Bestuur

Jany van Dijk (voorzitter), Heidi van der Marel (aspirant-secretaris), Robbert-Jan de Bruijne (penningmeester), Herm Zweerts (lid, ledenadministratie), Leen Parlevliet (lid; public relations)

Postadres: Jacob van Heemskercklaan 12, 2121XZ Bennebroek

E-mail: ivnzk.bestuur@gmail.com; ivnzk.peningmeester@gmail.com

Bank: 19.83.08.728 (Triodos bank) t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Heemstede

Ledenadministratie: ivnzk leden@gmail.com

Werkgroepen

Cursussen Jan Saveur, 023-527 6896, m.saveur@planet.nl

Excursies Helga Frömming, heksenhuisje@gmx.com

Groene Winkel Meins van der Wal, 023 - 538 2839, ivnzk.groenewinkel@gmail.com

Haarlemmermeer Anneke Wegman anneke.wegman@nmch.nl

Kinderen Frank Jansen, 023 - 529 0984, ivnzk.kinderen@gmail.com

Milieu Nico Wisse, nico.wisse@online.nl

Natuurinformatiecentrum Schalkwijk, 023-5450082, theresevangroeningen@planet.nl

Natuurbelangen Hans Kerkhoff, 023 - 528 8577, ivnzk.natuurbelangen@gmail.com

Natuurwerkgroep Marc van Schie, 023 - 535 1239, ivnzk.natuurwerk@gmail.com

Oeverzwaluwen Marcel Schalkwijk (Vogelwerkgroep ZK), 023 - 563 6888, marcel.schalkwijk@quicknet.nl

Promoteam Marc Eriks, 023 - 551 4428, marc@phoenixsailing.com

Toorts Jonne Misset, 023 - 527 4950, ivnzk.toorts@gmail.com

Excursies op aanvraag Ok Overbeek, 06-31305324, ivnzk.excursies@gmail.com (stuur een email of een sms)

Toortsdistributie Hennie Terpstra, 023-5425205, sietse_hennie@hotmail.com

Mediacontacten Marc van Schie, 023 - 535 1239, ivnzk.publiciteit@gmail.com

Website Jan-Willem Doornenbal, Ok Overbeek, ivnzk.webbeheer@gmail.com

Materialen Leo v/d Brugge, 023 - 526 1584

Meer informatie over het IVN Zuid-Kennemerland is te vinden op de website www.ivn.nl/zuidkennemerland

Daarom is het fijn om IVN-er te zijn

Als Jan-Willem Doornenbal zo'n viereneenhalf jaar geleden in Haarlem komt wonen, wil hij wel meer van zijn nieuwe woonomgeving weten. Tijdens een excursie op de begraafplaats aan de Kleverlaan maakt hij kennis met het IVN. De combinatie natuur-cultuur boeit hem. Hij neemt een folder mee, kijkt op de website en omdat hij iets leuks en nuttigs in zijn vrije tijd wil doen, meldt hij zich aan als lid. Hij weet dan nog weinig van de natuur, dus dit is een mooie kans er meer van te leren.

Als het bestuur hem later belt en zegt dat het wel de bedoeling is dat hij als lid actief in de vereniging wordt, bekijkt hij alle mogelijkheden en kiest voor De Toorts. Een tijdschrift maken, vormgeven, dat spreekt hem aan. Zijn gebrek aan natuurkennis is geen enkel probleem en door veel te lezen en als onwetende met gidsen te praten, leert hij veel.

Hij vindt het belangrijk dat mensen meer van hun woonomgeving weten zodat zij er respect voor krijgen. Dat vindt hij terug bij het IVN. Hij vindt het fijn IVN-er te zijn omdat hij merkt dat hij echt iets kan betekenen binnen de vereniging. En om zich verder te verdiepen gaat hij de volgende natuurgidsencursus volgen.

Jan Willem: "Het IVN is belangrijk, want ik denk dat het zinvol is waar wij mee bezig zijn."

Colofon De Toorts

Redactie Esther van den Braak, Jan-Willem Doornenbal, Marisca van der Eem, Bertine Hagmeijer, Theo Litjens en Jonne Misset

Bijdragen van Jany van Dijk, Elvira Sanders, Yneke Bettink, Arend Reinink, Marcel Schalkwijk, Leo van der Brugge, Ok Overbeek

Foto voorkant: Leo van der Brugge

Druk SMIC Arnhem (smic.nl); op papier 'Helo' (met FSC-keurmerk)

De volgende Toorts komt half juni 2011 uit. Kopij hiervoor kunt u vóór 1 mei digitaal aanleveren via ivnzk.toorts@gmail.com

VAN DE REDACTIE

In deze Toorts richten we onze aandacht op het thema 'bijzondere vormen in de natuur'.

Het woord 'vorm' kan allerlei betekenissen hebben, maar hier bedoelen we *verschijningsvormen* bij planten, dieren, insecten, zwammen, enzovoorts.

Het begrip *verschijningsvorm* heeft niet uitsluitend te maken met de totale vorm zoals die zich aan ons voordoet in ruimtelijke zin, maar heeft ook betrekking op de details van de vorm, en op kleuren en patronen die in het oog springen.

Het is niet de bedoeling om uitputtend filosofisch over het nieuwe thema in deze Toorts te spreken. Omdat het bij dit thema over een zeer breed en uitgebreid gebied gaat, zullen we ons sterk moeten beperken.

U vindt iets over de vreemde verschijningen van gallen, over de bijzondere veelvormigheid van de Rozenfamilie en de vraag wordt gesteld of je vormen in de natuur ook lelijk kunt vinden. Verder treft u kleine tekstjes aan over een bloemvorm, vlinders, zwammen, en het ontstaan van zwermen. De foto's op de achterpagina sluiten het thema mooi af.

Voorts staat deze Toorts boordevol met nieuws uit de afdeling: van de verschillende werkgroepen, van het bestuur en natuurlijk van de gidsen: pak u agenda er alvast bij, want er is een mooi programma met excursies voor de komende periode samengesteld.

Theo Litjens

INHOUD

Redactioneel	3
Introductie nieuwe penningmeester	3
Van het Bestuur	4
Slangenkruid	4
Natuurinformatiecentrum Schalkwijk	5
Boomkroon-competitie	5
Activiteitenprogramma	6
Activiteitenprogramma	7
Excursie-verslag:	8
Kan natuur ook lelijk zijn	
Aardbei en Rozenbottel	9
Knoppenwandeling	10
Natuurgidsencursus 2011-2012	10
Werkgroep Haarlemmermeer	10
Verslag Groencursus Herfst	11
Straatje Om	12
Oeverzwaluwen	13
Zwammen	14
Zwermen	14
Fascinerende wezentjes	14
Gallerlei	15
Foto's bij het thema	16

Even voorstellen: de nieuwe (kandidaat) penningmeester

Er is mij gevraagd om mij aan u - de betrokkenen van IVN- Zuid-Kennemerland - voor te stellen, zodat u een beeld heeft wie u eventueel tijdens de komende ALV tot bestuurslid kunt benoemen.

Ik ben 62 jaar, getrouwd en heb twee dochters. Ik heb de HBS-B en de HTS Werktuigbouw 'met goed gevolg' doorlopen, maar helaas de studie Medicijnen niet. Ik ben tien jaar bedrijfsleider in de Metaalindustrie geweest en heb sinds die tijd als zelfstandig adviseur bedrijven geholpen met het kiezen van bedrijfssoftware. Beroepsmatig dus nogal technisch.

Van huis uit heb ik de aandacht voor de natuur meegekregen, veel wandelen en met elkaar bespreken welke boom of plant dat nu zou zijn. U kent het vast wel, dat verloor je niet zo gauw. Ik heb jaren bij de mooie bossen bij Zeist gewoond, dus ook daar was wandelen (vaak met IVN-gidsen) en fietsen een vaste gewoonte.

Nu, sinds circa dertien jaar wonend in Bloemendaal, zijn de duinen 'het doelwit'. Vaak paardrijdend (sinds tien jaar een van mijn belangrijke hobby's) vind ik het leuk om de mederuiters te laten zien welke plant daar nu weer aan het bloeien is, of bessen draagt (het bloed kruipt waar het niet gaan kan). Maar ... dat neemt niet weg dat ik meer níet weet dan wel.

Langzamerhand krijg ik wat meer vrije tijd en ik heb mij daarom opgegeven voor de gidsencursus die in september 2011 gaat starten.

Rondom deze gesprekken - ook met het bestuur - kwam de vraag naar eventuele deelname aan bestuur - en dan als penningmeester - naar voren. Omdat ik al van mijn zestiende jaar in besturen van diverse verenigingen heb gezeten (van jongerenvereniging, via Cursusproject tot beroepsmatige verenigingen,) leek me dit een leuke aanvulling en natuurlijk vooral ook zinvol. Ik verheug me er op spoedig persoonlijk kennis met u te maken.

Cor Vlot

Zee- en strandevenement

Wanneer: **Zondag 17 april 2011 van 12.00 tot 16.00**

Waar: JuttersmuZEEum Zandvoort, Strandweg 2 (strandafgang).

Zie ook: www.ivn.nl/zuidkennemerland (binnenkort)

Of neem telefonisch contact op met Cisca Klarenberg: 023-5848789 (tussen 18 en 19 uur). Of mail naar cora.miltenburg@gmail.com.

HET WORDT EEN BRUISEND 2011!

Bij de start van dit nieuwe jaar wil ik jullie IVN-vrijwilligers allemaal bedanken voor je inzet voor de natuur in Zuid-Kennemerland. Met elke activiteit proberen we de belangstelling te wekken van de inwoners van deze regio, om ze zo bewust te maken van al het moois om ons heen. En met elke activiteit wordt een stukje verantwoordelijkheidsgevoel aan hen meegegeven. En dat is toch waar we het allemaal voor doen? Niet door middel van actievoeren, maar belangstelling wekken door middel van voorlichting, excursies, werkdagen, en evenementen.

In 2010 zijn jullie, vrijwilligers van het IVN-ZK, bijzonder actief geweest. Veel activiteiten en evenementen zijn georganiseerd, veel is onderhandeld met gemeenten of andere organisaties. Ik weet niet hoe jullie dat ervaren, maar ik ben er trots op om af en toe te kunnen zeggen: "Ik ben vrijwilliger bij het IVN-ZK!"

Sinterklaas heeft aan alle gidsen een IVN-bodywarmer en een IVN-badge ter beschikking gesteld, zodat het IVN-ZK zichtbaar wordt tijdens excursies. Gidsen die niet veel voelen voor dit kledingstuk, kunnen ook alleen de IVN-badge dragen. Volgend jaar kijken we nog naar andere zaken zoals petjes of rugzakken. Lieve gidsen, denken jullie er aan om na afloop van een excursie het excursieprogramma uit te delen?

Zoals jullie weten, loopt de statutaire termijn van Robbert Jan de Bruijne als penningmeester af in maart 2011. Er heeft zich een kandidaat gemeld voor deze functie: Cor Vlot. Hij zal zich in deze Toorts zelf voorstellen. Het bestuur zal hem voordragen op de komende ALV. Dat gebeurt ook met Heidi v.d. Marel, die kandidaat staat voor de functie van secretaris van het bestuur. Heidi heeft zich in een eerdere Toorts al voorgesteld.

Op 8 maart houden wij onze volgende ALV, vergeet niet om dit in je agenda te zetten!

Ik roep jullie allen op om nog eens goed na te denken over de openstaande vacatures in onze club. Want het bestuur wil deze lege plekken zo graag ingevuld zien!

Graag wens ik allen die niet op de Nieuwjaarsbijeenkomst waren, een heel fijn 2011 toe. Een jaar waarin we opnieuw met veel enthousiasme de natuur in Zuid-Kennemerland dichterbij haar bewoners gaan brengen!

Rest mij nog het volgende onder jullie aandacht te brengen:

Doe een aankoop via internet, steun gratis het IVN Zuid-Kennemerland en win een ballonvaart!

Het IVN-ZK doet sinds een paar weken mee als partner aan de website www.koopvoordenatuur.nl

Wie heeft er afgelopen jaar niet een online aankoop gedaan? Sinds kort is er de mogelijkheid om met uw online aankoop geheel vrijblijvend en gratis een natuurorganisatie naar keuze te steunen, zo ook sinds kort het IVN Zuid-Kennemerland. Koopvoordenatuur.nl is een nieuw initiatief van Landschap Noord-Holland. Vele webwinkels hebben er voor gekozen gemiddeld 4% van uw aankoopbedrag te doneren aan de deelnemende natuurorganisaties. Vijf kopers met de hoogste jaarmet maken ook nog kans op een ballonvaart over Noord-Holland. Om uw favoriete natuurorganisatie gratis te steunen en kans te maken op de ballonvaart hoeft u slechts drie simpele stappen te doorlopen:

1. Ga naar www.koopvoordenatuur.nl, registreer uw e-mailadres om kans te maken op de prijs en selecteer het IVN-Zuid-Kennemerland als uw favoriete natuurorganisatie.
2. Selecteer de juiste categorie, klik op de link van de webwinkel om daar uw aankoop te doen en steun daarmee geheel vrijblijvend en gratis het IVN Zuid-Kennemerland.
3. Voeg www.koopvoordenatuur.nl toe aan uw favorieten, vergeet vooral niet al uw andere online aankopen te doen via Koopvoordenatuur.nl en maak kans op een ballonvaart over Noord-Holland!

Jany van Dijk, voorzitter

SLANGENKRUID

Deze plant is een welbekende in de duinen van Kennemerland. Kloek omhoogrijzend aan de randen van wegen verhard met steenslag, schelpen en dergelijke, prachtig bloeiend met helderblauwe bloemen, in schichten verdeeld over een groot deel van de stengel.

Het geslacht Slangenkruid is een lid van de familie Ruwbladigen. Voor de verklaring van de naam raadpleegde ik onder andere de flora van Heimans, Heinsius en Thijssen, 2e druk 1909! Daaruit citeer ik de volgende tekst: "Dit geslacht moet zijn naam ontleenen aan de gelijkenis der dopvruchtjes met de kop ener slang, of aan zijn buitengewoon stekelige haarbekleding."

Slangenkruid. Bron: website KU-Leuven.

Nemen we echter de Nederlandse Ecologische Flora als informatiebron, dan zou het woord *slang* in de naam van de plant te maken hebben met de vorm van de stijltop. Die steekt namelijk uit boven de meeldraden van de bloem en is aan de top gespleten. Hij steekt als het ware uit een opengeperde muil, wat doet denken aan de kop van een slang. Een ander verhaal

zegt dat volgens de lijfarts van keizer Nero de wortel, indien met wijn gedronken, hielp tegen slangenbeten.

De Latijnse naam *Echium* - wat met egel te maken heeft - zou beter passen bij de eerste verklaring. Maar 'een buitengewoon stekelige haarbekleding' geldt ook voor andere Ruwbladigen. De verklaring van de Ecologische Flora bevat mij nog het beste. Het aardige van deze beschouwing is, dat het vaststellen van de nomenclatuur (naamgeving) met fantasie te maken heeft.

Tekst: Theo Litjens

THEMA

NIEUWS UIT HET NATUUR INFORMATIE CENTRUM SCHALKWIJK

Er is een nieuwe stuurgroep van zeven mensen die ideeën bespreekt en het programma opstelt. In 2011 bieden wij bijvoorbeeld natuureducatieve ondersteuning aan bij natuurvrijwilligers in Schalkwijk zoals de Romolen Heemparkgroep en de Meerwijklas-groep.

In februari komt de tentoonstelling Wijk te Kijk in het ABC Architectuurcentrum. Schalkwijk staat centraal en de natuur daar komt ook aan bod. Wij hebben hieraan meegewerkt door het leveren van foto's en mondelinge en geschreven informatie. Met Anneke Koper hebben we door de wijk gewandeld en gefietst om de natuur te bekijken.

Maar ook in ons eigen Centrum is informatie over het ontstaan van de wijk en de natuur daarin: zoals de veeneik, andere bodenvondsten (fossielen, scherven), schelpen en allerlei andere natuurwaarnemingen. Het centrum heeft ook een prachtige heemtuin.

Het Natuur Informatie Centrum Schalkwijk wordt sinds de start in 2002 financieel ondersteund door woningcorporatie Elan Wonen.

Natuur Informatie Centrum Schalkwijk, Boerhaavelaan 43, 2035 RB Haarlem

Open: dinsdag van 9.30 uur tot 12.00 uur

Tel. 06 10 10 54 94 (Thérèse van Groeningen)

e-mail: theresevangroeningen@planet.nl

ABC Architectuurcentrum, Groot Heiligland 47, Haarlem

Open: di. t/m za. 12-17 uur, zo. 13-17 uur

Tel. 023 - 5340584

De tentoonstelling Wijk te Kijk over Schalkwijk is te bezoeken van 22 februari t/m 10 april.

Tekst en foto's: Thérèse van Groeningen

Uitslag Boomkrooncompetitie

Kunt u zich nog herinneren dat Elvira Sanders, een van onze IVN-leden, met haar plan genomineerd was voor de Boomkrooncompetitie? Die werd georganiseerd door Vara's Vroege Vogels en de Bomenstichting. We schreven er in de vorige Toorts over.

Elvira's plan heeft het niet gehaald, maar wel dat van Petra Kaandorp uit Heemskerk; zij heeft uiteindelijk gewonnen en de Bomenstichting gaat zich inzetten om haar plan te realiseren.

Wat Petra wil? Zij wil dat elke gemeente in Nederland zijn eigen boomgaard krijgt, bijvoorbeeld in een park. Petra zegt daarover: "Wat is er mooier dan fruitbloesem in het voorjaar en wat zou het leuk zijn om bijvoorbeeld met een schoolklas fruit te oogsten in het najaar (en het eventueel te verkopen voor een goed doel). Ik denk dan aan veel verschillende fruitsoorten: appels, (stoo)fperen, pruimen, kersen, walnoot, moerbeik. Wat volgt? Bloesemtochten van dorp naar dorp, en misschien zelfs een wedstrijd; wie heeft de mooiste boomgaard!"

We zijn benieuwd of dit in Haarlem ook gerealiseerd wordt. Misschien op het terrein van de Stadsweektuin in Haarlem Noord???

Activiteitenprogramma Voorjaar 2011

IVN, Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie, afdeling Zuid-Kennemerland

Meer informatie over onze activiteiten op www.ivn.nl/zuidkennemerland

Zondag 13 februari 11.00-12.30 uur

Diersporen en Vogels Koningshof

Kinderexcursie en gelijktijdig en afzonderlijk een excursie voor volwassenen. Kom svp met fiets of OV.

⊙ Infopaneel Koningshof, Duinlustweg 26, Overveen

Zondag 20 februari 14.00 – 15.30 uur

Strandexcursie Zuidpier IJmuiden

⊙ Jachthaven van IJmuiden, eindpunt bus 4 en bus 82

Vrijdag 4 maart 18.00 – 19.30 uur

Schemerexcursie in Nat. Park Zuid Kennemerland

⊙ Ingang Bleek en Berg, Bloemendaal

ⓘ Aanmelden via email: ivnz.kpubliciteit@gmail.com

Zaterdag 5 maart 9.00 – 11.00 uur

Vogelzang op Leyduin

⊙ Parkeerplaats aan de Manpadslaan, Heemstede

Zondag 6 maart 11.00 – 12.30 uur

Knoppenwandeling Haarlemmerhout

⊙ Restaurant Dreefzicht, Dreef Haarlem

Zondag 6 maart 14.00 – 15.30 uur

Strandexcursie Zuidpier IJmuiden

⊙ Jachthaven van IJmuiden, eindpunt bus 4 en bus 82

Zondag 13 maart 8.00 – 9.00 uur

Met padden op pad Koningshof

Max. 30 kinderen mee, ouders krijgen vogelexcursie

⊙ Infopaneel Koningshof Overveen. Kom svp met fiets of OV.

ⓘ Aanmelden bij Ans Boogers 023 -5312902
ansivnz@gmail.com

Zondag 20 maart 8.00 – 11.00 uur

Vroege Vogels in de Groene Weelde

⊙ parkeerterrein Groene Weelde, Kruisweg/Spieringweg,
Cruquius

Zaterdag 26 maart 9.00 – 11.00 uur

Vogelzang op Elswout

⊙ Poortgebouw, Elswoutlaan 12a, Overveen

Zondag 27 maart 11.00 – 12.00 uur

Kinderexcursie Natuurpad Zorgvrij (4 t/m 10 jaar)

⊙ Receptie Boerderij Zorgvrij, Recreatiegebied Spaarnwoude

Zondag 27 maart 14.00 – 15.00 uur

Stinsenplanten in Spaar en Hout

⊙ Poortgebouw Kl. Houtweg 139, oostzijde Haarlemmerhout

Zondag 3 april 8.00 – 10.30 uur

Weidevogelexcursie Hekslootpolder

⊙ Infopaneel hoek Spaarndamseweg/Vondelweg, Haarlem

Zondag 3 april 13.00 – 16.00 uur

Stinsenplanten op Thijsses Hof

⊙ Thijsses Hof, Mollaan 2, Bloemendaal

Donderdag 7 april 18.30 – 20.00 uur

Voorjaar in het wandelbos Groenendaal

⊙ Infopaneel parkeerplaats bij het restaurant.

Zondag 10 april 11.00 – 12.30 uur

Stinsenplanten kleuren het voorjaar

⊙ Parkeerplaats Linnaeushof, Binnenweg, Bennebroek

Zondag, 10 april 10.30 – 12.00 uur

Het landschap als geschiedenisboek

⊙ Hansje Brinkers op Visscherseinde Spaarndam

ⓘ Aanmelden: 023 5379490, Cora.miltenburg@gmail.com

Donderdag 14 april 18.30 – 19.30 uur

Natuurwandeling Schapenduinen en Caprera

⊙ Brederodelaan 145 in Bloemendaal, buiten het hek

Zaterdag 16 en Zondag 17 april 13.00 – 14.00 uur

Bodemdiertjes zoeken bij het Voorjaarsevenement van het NME, Stadskweektuin

Met kraam IVN, Groene Winkel en voor kinderen van 4 tot 10 jaar een excursie om bodemdiertjes te zoeken.

⊙ Kleverlaan, Haarlem

ⓘ Aanmelden in de stadskweektuin bij IVN-kraam

Zondag 17 april 8.00 – 10.30 uur

Vogelexcursie, Elswout

⊙ Ingang landgoed Elswout, Overveen

Zondag 17 april 12.00 – 16.00 uur

Zee – Evenement

⊙ JuttersmuZEEum, Oude Strandweg, Zandvoort

Maandag 18 april 19.00 – 20.30 uur

Paasmaanexcursie: Hazen in de Hekslootpolder

⊙ Infopaneel hoek Spaarndamseweg/Vondelweg, Haarlem.

Dinsdag 19 april 19.00 – 20.30 uur

Voorjaar op Leyduin

- ⊙ Parkeerplaats Leyduin, Manpadslaan, Heemstede

2e Paasdag Maandag 25 april 04.30 uur 's nachts
tot einde middag/begin avond (lunchpauze op Parnassia)

Nachtegalentocht Duin en Kruidberg/ Kennemerduinen

- ⊙ Kennemerduinen, ingang Bergweg, Bloemendaal
- ① Aanmelden via ericvanbakel@hetnet.nl, 023-5393507

Zondag 1 mei 11.00 – 12.15 uur

Kinderexcursie Middenduin (4-10 jaar)

Diersporen, waterbeestjes en bodemdierjes (met vogelexcursie voor ouders). Ontdekkingstocht langs de Zanderijvaart.

- ⊙ Middenduin Ingang Duinlustweg Overveen

Zondag 1 mei 08.00 – 10.30 uur

Weidevogelexcursie Hekslootpolder

- ⊙ Infopaneel hoek Spaarndamseweg/Vondelweg, Haarlem.

Zondag 1 mei 11.00 – 12.30 uur

Bomen in het voorjaar Kleverlaan-begraafplaats

- ⊙ Ingang begraafplaats Kleverlaan, Haarlem

Woensdag 11 mei 19.30 – 21.30 uur

Nachtegalenexcursie A'damse Waterleidingduinen

- ⊙ Ingang Waterleidingduinen Zandvoortselaan

Donderdag 12 mei 19.00 – 21.00 uur

Duinzoom Westelijk Tuinbouwgebied en Duinvliet

- ⊙ Het Wapen van Kennemerland, Ramplaan 125 Haarlem

Zaterdag 14 mei 14.00 – 15.30 uur

Excursie Theekruiden Middenduin

- ⊙ Middenduin, Ingang Duinlustweg Overveen
- ① Graag aanmelden bij Yneke Bettink 023 - 5254995

Zondag 15 mei 14.00 – 15.30 uur

Natuur en Historie Hageveld

- ⊙ Hageveld 15, Heemstede. Parkeerplaats voor de school

Zondag 15 mei 11.00 – 13.00 uur

Rondom het Vogelmeer

- ⊙ Informatiebord op parkeerplaats bij Parnassia

Zaterdag 21 mei 9.00 – 11.00 uur

Op zoek naar zandhagedissen

- ⊙ Infopaneel parkeerplaats Parnassia. Max. 20 deelnemers

- ① Aanmelden: ivnz.zandhagedis@gmail.com,
info: 06 - 31305324

Donderdag 2 juni 19.00 – 20.30 uur

Natuur en cultuur op Huis te Vogelenzang

- ⊙ Bekslaan 14 Vogelenzang. Parkeerplaats pannenkoekenhuis Panneland

Vrijdag 3 juni 18.30 - 21.30 uur

Fort Benoorden Spaarndam – een bedreigd natuurgebied!

- ⊙ Fort Bezuiden Spaarndam (Cafe terras Fort Zuid), Boezemkade 11, Spaarndam-West

Zondag 5 juni 11.00 – 12.30 uur

Strandexcursie IJmuiden, kinderen van 4-10 jaar

- ⊙ Jachthaven van IJmuiden, eindpunt bus 4 en bus 82

Donderdag 9 juni 19.00 – 20.30 uur

Zeedorpenlandschap Kostverlorenpark Zandvoort

- ⊙ Ingang Quarles v. Uffordlaan 1, Zandvoort

Zondag 19 juni 11.00 – 12.15 uur

Kinderdag op boerderij Zorgvrij. Thema: Water

- ⊙ Receptie van Boerderij Zorgvrij, Spaarnwoude

Maandag 20 juni 19.00 – 21.00 uur

Avondexcursie Oeverwaluwen Toolenburgerplas

- ⊙ Parkeerplaats Toolenburgerplas Hoofddorp

Dinsdag 21 juni 19.00 – 20.30 uur

Kruiden in de Heimanshof Hoofddorp

Medio Juni, zie de website en de pers

Day van het park op Landgoed Beeckestijn

Zondag 26 juni 12.00 – 13.30 uur

Excursie Waterbeestjes Poelbroek

- ⊙ einde van de Bernadottelaan bij de Meerwijkplas

Maandag 27 juni 19.00 – 22.00 uur

Oeverwaluwen ringen, Toolenburgerplas

2e sessie op 18 juli

- ⊙ parkeerplaats Toolenburgerplas, Hoofddorp

Donderdag 30 juni 20.00 – 21.30 uur

Zeedorpenlandschap Zuidduinen Zandvoort

- ⊙ parkeerwachtershuisje Ir. G. Friedhoffplein, Zandvoort-ZW

IVN-ZK Activiteitenprogramma - Meer informatie over onze activiteiten op www.ivn.nl/zuidkennemerland

Excursies gaan *altijd* door, ook als het regent. Aanmelden is *niet* nodig, tenzij aangegeven.

⊙ = plaats van vertrek; = fiets; ① = informatie; = (ook) voor kinderen;

De schoonheid van boomwortels op de grond...
Foto: Elvira Sanders

KAN NATUUR OOK LELIJK ZIJN?

Op 11 december vond wederom een gidsen-voor-gidsen wandeling plaats, dit keer was het thema *schoonheid*.

Schoonheid is een begrip dat meestal aan kunst wordt gekoppeld. Kijk bijvoorbeeld naar het boek 'De geschiedenis van de schoonheid' van Umberto Eco, dat alleen kunst - vanaf de oude Grieken tot nu - beschrijft. Terwijl wij als IVN-ers juist in de natuur (ook) schoonheid ervaren. Kunstenaars lieten en laten zich natuurlijk ook veelal door de natuur inspireren.

Maar wat vinden we dan zo mooi in de natuur en kan de natuur ook lelijk zijn? Onze wandeling werd een ontdekkingsstocht, niet alleen in het gebied maar ook binnen de groep: iedereen voegde iets persoonlijks toe aan het begrip *schoonheid*.

Onze route liep vanaf station Overveen naar het Westelijk Tuinbouwgebied, via Duinvliet en langs Elswout weer terug. Een mooie route om te kijken of schoonheid ook te zien is in een gebied met veel menselijke invloed. Hieronder volgt een kleine indruk van de tocht.

Er wordt gewezen: "Kijk, die slingerende, kronkelige structuur van deze schors, prachtig toch?" Ze staan met hun neus op de onderste stam van een populier langs de Brouwersvaart. "Hoe mooi!" wordt uitgeroepen, er worden foto's gemaakt en er wordt druk gewezen. "Nee, de groene kleur van dat mos erop, dat is nog mooier" bemoeit iemand zich ermee. Ondertussen staat iemand anders naar de groep te kijken en roept: "... de schoonheid ligt juist bij jullie als groep zo met elkaar, rondom die boom. En jullie zien toch ook déze

...en van blaadjes verstopt in de schors...
Foto: Elvira Sanders

schoonheid? Dat, als je je neus van de schors afhaalt, je ziet dat de boom niet alléén staat, maar in lijn, heen en weer springend, zich steeds herhaalt langs de weg, sámen met andere populieren. Dat is pas mooi."

Langs de route bleek dat we af en toe achterom moesten kijken naar 'gemiste schoonheid', dat we 'iets mooi gingen vinden' omdat één persoon iets heel mooi vond, dat niet iedereen schoonheid kon vinden in de bebouwde omgeving en dat niet iedereen iets 'lelijks' kon vinden in de natuur: "Natuur is en in die zin is ze altijd mooi, maar ik kan soms wel iets niet mooi vinden." We sloten de tocht af met een korte, zintuiglijke meditatie geleid door een van de gidsen, waarna iedereen een gedicht maakte. Het was een mooie tocht!

Wil je ook eens mee met de gidsen-voor-gidsen wandeling? Gewoon voor de gezelligheid, om nieuwe gidsen te leren kennen of bekenden weer te zien, lekker samen te wandelen of ideeën voor excursies op te doen. In 2011 gaan we weer op stap van 10.00 uur tot 12.00 uur op de zaterdagen 2 april en 10 september en op zondag 11 december. Startpunt en thema worden tevoren per mail aan alle gidsen bekend gemaakt.

Informatie en opgave bij Yvonne Roep yvonne.roep@gmail.com of 06 15 864 209.

Tekst: Elvira Sanders

Gedichten over 'Schoonheid'

Gekraak van zacht zwiepend hout
Gestoord door een eb en vloed van
razende auto's
Stilte, verstillling, afstervende stelen
en vertrapt gras
Een ronde stronk in omhelzing met
klimpop
Een geheime doorgang naar waar
Vrouwe Holle wacht?

Wat je ziet
als je niet kijkt
is mooier
dan mooi
schoonheid

De eenzaamheid
de verbondenheid
alles ben ik
alles is mij
de vogel
de boom
de lucht
in stilte
en herrie
het onbenoembare
de energie
dat zou ik vaker moeten zien
vaker moeten kijken
zonder ogen

(Deze gedichten zijn gemaakt tijdens de decemberwandeling met het thema 'Schoonheid')

Vraag: "Is er ook iets lelijks te zien in dit bos?"
Antwoord: "Wat lelijkheid in het bos is voor de één wordt woeste schoonheid voor de ander door deze foto." Foto: Therese van Groeningen

ROZENBOTTEL EN AARDBEI, familie Rosaceae

Hoe heeft Linnaeus deze familie bijeen gesprokkeld?

In de gehele wereld zijn alle voor ons oog zichtbare vormen terug te brengen tot rechte en kromme lijnen, zowel in het platte vlak als driedimensionaal. Dus ook de vormen in de natuur, het thema van deze Toorts. Enkele benoemde, algemeen bekende, zelfs te construeren vormen zijn: spiraal, honingraat, veer- en handvormig, bladrandvormen en bladinsnijdingen, stervormen en bijvoorbeeld de veelvormigheid van plankton (te zien met behulp van een microscoop).

Een enkele maal kan ik begrijpen dat er vanuit een basisvorm variaties ontstaan. Kijk maar eens naar een paardenbloemblad. Op vochtiger plaatsen zal de plant bladeren met een groter oppervlak ontwikkelen dan op bijvoorbeeld droge zandgrond. In het eerste geval is er meer verdamping gewenst en mogelijk.

Een ander vormverschil ontdekte ik een aantal jaren geleden, door de randbloemen van onze inheemse Bereklaauw eens nader te beschouwen. Bij de buitenste bloempjes van de schermen heb ik ruim twintig verschillende vormen kunnen waarnemen, fantastisch! Ook kleurverschillen in diverse pasteltinten.

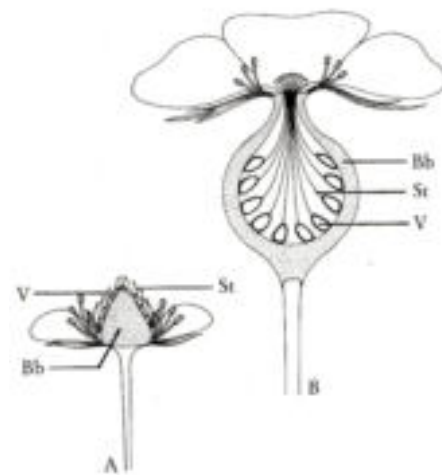
Op dit moment zal ik me echter beperken tot twee leden van de Rozenfamilie: de rozenbottel en de aardbei. De meeste mensen kennen het uiterlijk en de smaak van deze schijnvruchten. De Rozenfamilie is zeer talrijk, er zijn wereldwijd zeker ruim drieduizend soorten bekend. Sommige wetenschappers beweren dat er zelfs bijna zesduizend soorten zijn. De familie is tevens zéér vormenrijk; ze ontwikkelt nog steeds nieuwe vormen! Kijk alleen al naar de vrucht- en zaadvormen.

De rozenbottel lijkt een kleurkrijgend stengeldeel, terwijl de aardbei midden in de bloem opzwelt, als groene en later roodkleurende uitwas. Beide zijn gegroeid uit de bloembodem en heten *schijnvruchten*.

De rozenbottel is onderstandig, de aardbei is bovenstandig. Dit is te zien aan de plaats van de bloemdek-restanten, in dit geval meestal de kelkblaadjes.

Beide planten, de roos en de aardbei, groeien in onze gematigde streken. Aardbeien vaak op noordhellingen in de duinen, en dan met héél kleine, zéér aromatische vruchtjes van ongeveer een centimeter. Rozen groeien ook in de duinen. Met behulp van bottels zijn ze zeer goed op naam te brengen.

Bij nadere beschouwing kun je de aardbei zien als een binnenstebuiten-gekeerde rozenbottel en andersom is dat ook zo. Bij een doorsnede overlangs is dat nog zichtbaarder.

Doorsnede – Rozenfamilie

A = aardbei, B = roos, Bb = bloembodem, V = vruchtje, St = stijl

(Bron: de Oecologische Flora)

Met een beetje fantasie zijn er in de Rozenfamilie vruchten die overgangsvormen lijken te zijn tussen bottel en aardbei. Het is verbazingwekkend hoe Linnaeus de Rozenfamilie bijeen heeft gesprokkeld.

Over rozen bestaan allerlei prachtige, mythische verhalen; daaraan is zichtbaar dat de planten al sinds mensenheugenis bekend zijn. *Bij het verlaten van het Paradijs nam Eva een roos mee, volgens het bijbelboek Genesis.* Aardbeien en rozenbottels komen er bekaaid af met de verhalen. Wel is er in het lichaam van een tweeduizend jaar oude Neolithische vrouw – opgegraven in Engeland – rozenzaad aangetroffen.

THEMA

Allemaal leden van de Rozenfamilie bij elkaar, v.l.n.r. Kers, Braam, Aardbei, Nagelkruid, Agri-monie, Roos/Rozenbottel, Mispel en Appel.

Rozenbottels bevatten, behalve veel vitamine C, hoge gehalten aan fosfor, kalk en ijzer. Wormen bij kinderen schijnen te verdwijnen met behulp van de fijne kriebelhaartjes aan de pitjes, als je die gemengd met honing inneemt. Aardbeien bevatten ook fosfor, kalk en ijzer, en bovendien natrium, kiezelzuur, zwavel, looizuur (tannine) en jodium. Het zijn dus beide gezonde vruchten, die in zijn algemeenheid behalve verwerkt, ook goed rauw gegeten kunnen worden. Dit ter ondersteuning van de algehele gezondheid en weerstandsverhoging.

De allergie die bij sommige mensen ontstaat na het eten van aardbeien, heeft zo goed als zeker niets te maken met de vruchten, maar meer met de teeltwijze.

Behalve voor mensen zijn rozenbottels en aardbeien ook aantrekkelijk voor vogels en andere dieren. Merels en kramsvogels verspreiden de niet-verteerde zaden door middel van hun ontlasting. Groenlingen, ook dol op rozenbottels, verteren zelfs de zaden. Kleine zoogdieren, zoals muizen, eten ook bosaardbeitjes.

In stilleven van 17e en 18e eeuwse schilders zien we veel rozenbottels en aardbeien afgebeeld, ga maar eens in het Frans Hals museum kijken. Als handel zullen aardbeien interessanter zijn dan rozenbottels, hoewel, de groothandel?

Tekst: Yneke Bettink

KNOPPENWANDELING IN DE HAARLEMMERHOUT

Natuurgids Hans Kerkhoff vertelt over zijn komende Knoppenwandeling in het oude stadsbos De Haarlemmer Hout.

De Haarlemmerhout heeft in elk jaargetijde iets te bieden. Het is één van de oudste stadsbossen van Nederland en heeft een eigen geschiedenis. Niet voor niets wordt in de Camera Obscura al een kloon boshyacinten genoemd die nog steeds jaarlijks uitbundig staan te bloeien.

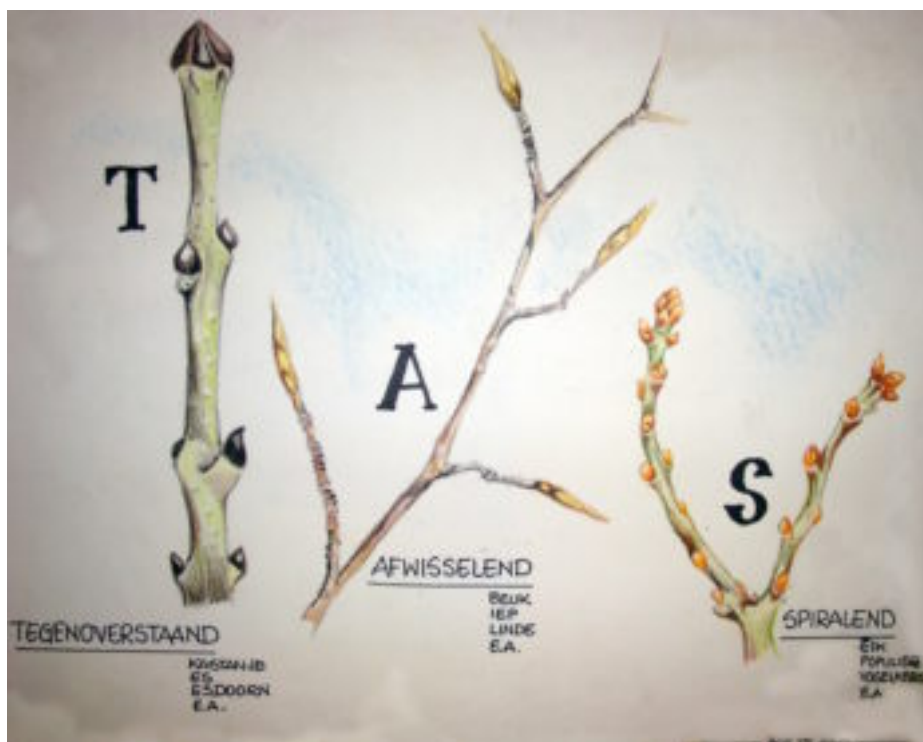
Een knoppenwandeling heeft algemeen aantrekkelijke kanten. Enerzijds komt de structuur van bomen zonder bladeren extra goed tot zijn recht en anderzijds illustreren knoppen het wonder van het leven dat in de natuur

na een rustperiode op uitbarsten staat. Uiteraard wordt aandacht besteed aan het herkennen van bomen, op basis van vorm, kleur, grootte en structuur van de knoppen. Maar ook bijzondere groeivormen van bomen en enkel culturele elementen van De Hout komen aan de orde.

Kortom, een plezierige wandeling zonder poespas, zoals past bij dit oude stadsbos, dat als oudste Groene Monument van Nederland respect en waardering verdient.

Zondag 6 maart 2011, start om 11.00 uur, vanaf Restaurant La Place (voormalig Dreefzicht)

Illustratie: Jacq. de Jong

HAARLEMMERMEER: WERKGROEP GOED VAN START

In de vorige Toorts hebben we ons voorgesteld en in de tussentijd hebben we niet stilgezeten. In samenwerking met het NMCH (Centrum voor Duurzaamheid) zijn we gestart met een groencursus. Tot onze blijdschap hebben we een leuk aantal (18) cursisten voor dit nieuwe fenomeen in de polder. Het thema was 'Overleven in de winter' van plant en dier.

Verder hebben we alle cursisten, leden en donateurs van het IVN Zuid-Kennemerland die in de Haarlemmermeer wonen, uitgenodigd mee te denken over excursies hier. Na inventarisatie blijken ook de Haarlemmermeesters zelf niet bekend te zijn met de mooie natuurplekjes in hun eigen gemeente. We starten rustig aan met vier excursies. Als eerste de vroege zangers in de Groene Weelde. In juni gaan we kijken naar kruiden op De Heimanshof, in de zomer naar waterbeestjes in het nieuwe park Zwanenburg en we houden een herfstwandeling in het Haarlemmermeesterse bos.

Exacte data voor deze excursies vindt u in het excursieprogramma en op de website van het IVN Zuid-Kennemerland en op de website van het NMCH (www.nmch.nl).

We hopen vooral veel Haarlemmermeesters te trekken, maar we laten ook graag 'noorderlingen' zien dat er wat te beleven is binnen de ringvaart.

Dit najaar start er weer een natuurgidsencursus in Haarlem. We willen graag mensen uit de Haarlemmermeer in die cursus opleiden tot natuurgids. - Daarom komt er ook een informatieavond over die natuurgidsencursus in Hoofddorp. Verdere informatie over die avond en over de cursus elders op deze pagina.

Tekst en foto: Anneke Wegman

NATUURGIDSENCURSUS 2011-2012

In september 2011 start er weer een Natuurgidsencursus in Zuid Kennemerland. Van de deelnemers wordt verlangd dat zij na afloop van de cursus actief worden in de afdeling, als natuurgids of met andere activiteiten. Wil je er meer over weten, meld je dan aan voor de informatieavond. Overigens, voor wie de cursus wil volgen is het bijwonen van de informatieavond verplicht. Omdat we deze keer ook deelnemers uit de Haarlemmermeer zoeken zijn er 2 informatieavonden.

- Donderdagavond 19 mei 2011, 20.00 uur in Hoofddorp, NMCH, Wieger Bruinlaan 7.
- Maandagavond 23 mei 2011, 20.00 uur in Haarlem, NMC Ter Kleef, Kleverlaan 9.

Er komt echter maar één cursus, waarvan de bijeenkomsten voornamelijk in Haarlem zullen plaats vinden. Nadere informatie en hoe je je kunt aanmelden verschijnt binnenkort op www.ivn.nl/zuidkennemerland.

BELEEF DE HERFST! VERSLAG VAN DE GROENCURSUS

Dat u niet denkt dat de redactie zich vergist heeft in het jaargetijde. Dit is tenslotte een voorjaarsToorts! Nee, de redactie heeft gevraagd om een verslag van de Groencursus die in het najaar van 2010 is gehouden, juist omdat ze er zoveel enthousiasme verhalen over hoorde.

Het begint met verwondering; uit verwondering groeit nieuwsgierigheid, de drijfveer om te leren, de oorsprong van onze kennis. Dat leerde Plato zijn leerlingen al. Vanuit deze gedachtegang zijn dit jaar twee Groencursussen voor een breed publiek gehouden.

Na in de lente den volke te hebben toegeroepen: 'Beleef het Voorjaar!', volgde nu de aansporing: 'Beleef de Herfst'. En evenals in het voorjaar stelde ook nu de respons van het publiek ons niet teleur! Al voordat de cursus in de regionale bladen was aangekondigd, meldden zich de eerste vijftien kandidaten. Uiteindelijk noteerden we zesendertig geïnteresseerden. Tien daarvan moesten we op een wachtlijst plaatsen; de capaciteit van Ter Kleef is nu eenmaal beperkt.

De vorm van de voor- en najaarscursus was identiek. Gedurende drie avonden prikkelde een team van enthousiaste IVN-gidsen de nieuwsgierigheid van de deelnemers met onderwerpen passend bij het jaargetijde. Voor de herfst waren dat: bessen, vruchten en zaden, vogeltrek en paddenstoelen. Op de donderdagavond-

sessies in Ter Kleef volgden zondagochtend excursies met hetzelfde thema.

Zo doolden we rond in Middenduin op zoek naar de voortbrengselen van bomen, struiken en planten. Trotseerden wind, mist en kou in de duinen bij Parnassia, speurend naar trekvogels (niet eenvoudig onder die omstandigheden!). We lagen op Elswout met loop en spiegeltje op onze knieën bij kluijeszwammen, cantharellen, en natuurlijk, bij de rodekoolzwam. Die laatste als ultieme aansporing om bij het op naam brengen van paddenstoelen toch vooral simpel te blijven denken (zoals Leo van der Brugge ons dat heeft geleerd).

Onder het motto dat niets leerzamer is dan zelfwerkzaamheid, werden de cursisten op de avond over vruchten en zaden uitgenodigd om zelf de handen te laten wapperen en de anatomie te bedrijven. Het voorbeeld volgend van de docenten Meins van der Wal, Reina de Smeth, Yvonne Roep en Wim Swinkels, kraakte men noten, kliefde kastanjes en talloze andere vruchten en keurde het resultaat onder het binoculair. Men ontdekte het groene kiemlobje in de vrucht van de kardinaalsmuts, bestudeerde minuscule lindenzaadjes en peuterde als reuzensijsjes de elzenpropjes open. Om met verbazing te ontdekken dat die grote verscheidenheid aan vormen alle op hetzelfde basisprincipe terug te voeren zijn.

Lange tijd dacht men dat zwaluwen in de modder kruipen om te overwinteren. De trek van vogels was een mysterie. Tegenwoordig volgen we die halfjaarlijkse reis thuis comfortabel gezeten achter onze pc. Trekroutes kennen maar weinig geheimen meer. Maar waarom vertrekken sommige vogels in de herfst, blijven andere en komen weer andere juist hier? Hoe vinden ze de weg, vliegen ze overdag of s'nachts, reizen ze in etappes of juist niet? Vragen aan de hand waarvan Nico Slotboom en Wim Lutgerink de cursisten een uitermate boeiende en leerzame avond over de vogeltrek bezorgden.

Herfst is paddenstoelentijd. Als kind worden we er al vertrouwd meegeemaakt. Maar wat is een paddenstoel nog meer dan de zetel van kabouter Prikkebeen? En welke rol spelen paddenstoelen en schimmels in de cyclus van leven en dood? Voor de cursisten was de avond waarin Jan Saveur die rol haarfijn uit de doeken deed, een eye-opener.

De daaropvolgende Paddenstoelendag op Elswout vormde een zonnige, bijna zomerswarme afsluiting van een in alle opzichten geslaagde cursus. De verwondering was duidelijk gevoed, de nieuwsgierigheid gewekt! De vraag naar een volgende cursus werd herhaaldelijk gesteld. Een beter bewijs dat de cursus aan zijn doel beantwoordde, is er niet.

Tekst: Arend Reinink

Foto's: Jan-Willem Doornenbal

KNNV-CURSUS VELDBIOLOGIE

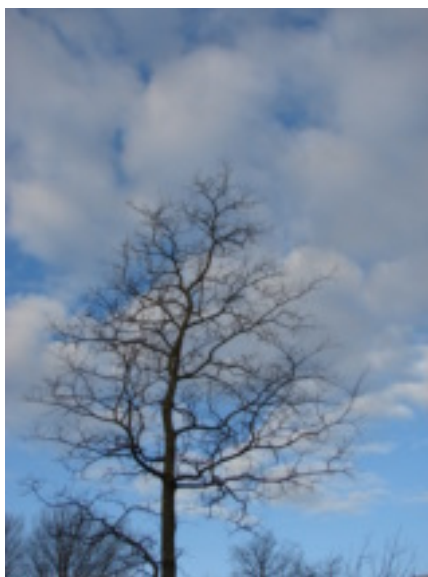
De KNNV Haarlem e.o. organiseert voor de vierde keer een cursus Veldbiologie. De cursus is bestemd voor de beginnende natuurliefhebber en is gericht op het leren kennen van het landschap en het herkennen en determineren van diverse planten- en diersoorten. Er zijn zes lesavonden op woensdag, start 30 maart, en zes excursies op zaterdag, start 2 april. Cursuskosten, incl. syllabus € 35,00.

Meer informatie via www.knnv.nl/haarlem (onderaan de startpagina) of bij Marja Koning, tel. 023-528 90 09.

STRAATJE OM

Als ik zo rondkijk, dan barst het van de bijzonder vormen. Neem nu de wolken, die veranderen van vorm en kleur waar je bij staat. Maar ook de kale winterbomen tonen nu hun eigen, bijzondere vorm.

Ik loop naar het eksternest dat al jaren bewoond wordt. Ook nu zit er een ekster naast en in, maar ik kreeg hem niet op de foto. Ik kan eksternesten herkennen omdat ik heb geleerd dat zij er een dakje boven maken. Wat ik niet wist, is dat de *Pica pica* ook speelnesten bouwt, al zijn die wat grover dan het nestelnest. Thijsse zegt daarover: *'waarschijnlijk bouwt de ekster speelnesten om de aandacht van het echte nest af te leiden en menig jachtopziener heeft op deze manier beide schoten uit zijn dubbelloops gelost in een loze takkenbos, terwijl de listige vogel een eindje verder rustig zat te broeden'*.

Het onderste deel is voornamelijk uit takken opgebouwd, vaak doornige (er is zelfs prikkeldraad in een nest gevonden) die ineengevlochten zijn, aangevuld met aarde en klei en gevoerd met

plantenweefsel, gras of een ander zacht materiaal. In de kap, die als een deksel erop aansluit, zijn ook doornige takken verwerkt die een zijingang openlaten. Meestal kiezen ze een nestplek hoog in een boom, maar ook in lagere boompjes of struiken vinden ze hun plek. Een veilig nest, waar bijna niet binnen te komen is en als dat wel

lukt, dan komt de indringer in contact met de stevige snavel van de ekster. Aan de boom ernaast zie ik grote, donkerbruine, platte peulen hangen. Nooit opgemerkt. Ik ontdek ook enorme doornen aan de takken en in kleine plukjes op de stam. De doornen zijn zes tot tien centimeter lang, hebben een stevige punt en soms een of twee scherpe korte zijdoortjes. Tegen wie zou deze boom zich in het verleden hebben moeten beschermen? Want dat is toch de functie van een doorn of stekel: je beschermen tegen vraat.

Ik zie nu dat er op het hele pleintje meer van zulke bomen staan. Op de grond eronder liggen de grote, bruine, leerachtige peulen. Ze zijn zo plat, dat ik me niet kan voorstellen dat er zaden in zitten. Dus maak ik er een - met moeite - open en zie er platte zaden in. Maar of het wat wordt, betwijfel ik, want de boel is van binnen helemaal beschimmeld.

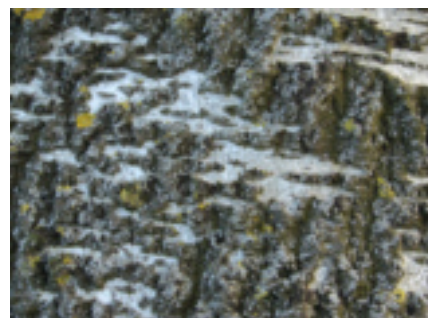
Zou dit een Acacia zijn of de Robinia pseudoacacia? Deze laatste wordt in Nederland veel geplant omdat het een stevige boom is die goed tegen luchtverontreiniging kan, en die ook nog

eens mooie bloemen heeft. Wat erg ... ik heb ze hier nog nooit zien bloeien ... Maar het bewijs hangt er: de peulvruchten. Denk je je buurtje goed te kennen, na al die straatjes- om. De natuur blijft me dus verrassen.

Ik heb 't nog niet gedacht, of ik zie aan de treurwilg om de hoek wat bladpropjes hangen. Dichterbij gekomen zie ik tot mijn vreugde *het wilgenroosje*: een gal! Heb ik net wat over geschreven en nu in het echt vóór mij.

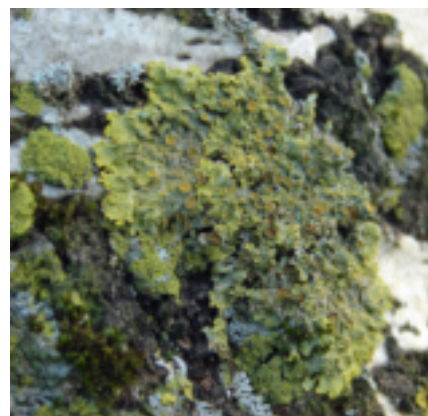
Ik loop verder en altijd als ik bij de rij abelen kom, bekijk ik hun stam van dichtbij.

Dat is gewoon een landschap waarin

je rond kunt dwalen. Nu let ik op de korstmossen die erop groeien en vooral de gele met de kleine bekertjes vind ik zo mooi. Je zou ze kunnen vergelijken met paddenstoelen; ook zij zorgen voor de verspreiding van de sporen. Deze soort is volgens mij *Xanthoria parietina*.

Als we het hebben over bijzonder vormen in de natuur, dan zijn de korstmossen hier op hun plaats: het bijzondere verbond tussen schimmel en groenwier of blauwalg.

Je ziet vóór je hoe ze groeien, omdat ze er in allerlei groottes zijn. Deze kleine krachtpatsertjes komen als enig organisme voor op alle continenten en in allerlei vormen en maten. Over bijzonder gesproken.

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

46 VROUWEN, 13 MANNEN EN EEN VREEMDE EEND IN DE BIJT

Terwijl wij de eerste winterse periodes al achter de rug hebben, vliegen de 'Toolenburgse oeverzwaluwen' hun rondjes in tropisch Mid-den-Afrika. Nog even en dan begint de terugreis weer.

Met dit stukje wil ik even terugblikken op 2010. Voor mij het eerste jaar als coördinator van de Oeverzwaluwwerkgroep.

Op 7 maart 2010 was er de jaarlijkse schoonmaakactie van de Oeverzwaluwbroedwand aan de Toolenburgerplas in Hoofddorp. Ondanks dat het wat fris was, is de wand weer geschikt gemaakt voor het broedseizoen door enthousiaste leden van IVN-ZK, Vogelwerkgroep-ZK en Natuur- en Milieucentrum Haarlemmermeer. Daarnaast is er rond de locatie wat snoeiwerk verricht vanwege het wilgenop-schot. Na een kleine 2½ uur was de klus geklaard en konden we terugkijken op een prettige en vooral goede samenwerking.

Schoonmaken broedwand.
Foto: Johan Stuart

Op zondag 30 mei werd het recreatiegebied Toolenburgerplas officieel geopend tijdens de landelijke Dag van het Park. Inmiddels hadden de eerste Oeverzwaluwen alweer hun intrek genomen in de wand. Tijdens deze dag ging ook een langgekoesterde wens in vervulling: een informatiebord over Oeverzwaluwen. Het bord werd ont-

Nieuw geplaatst informatiebord.
Foto: Marcel Schalkwijk

huld door Huib Koel en Mieke Ooms. Zij waren -met nog enkele anderen- als eersten betrokken bij de broedwand. Aan hen de eer op die dag. Vanwege het herfstachtige weer was er geen belangstelling voor de twee geplande excursies, maar men liet zich wel graag voorlichten bij de speciaal ingerichte IVN-kraam.

Op 23 juni was de jaarlijkse excursie naar de Oeverzwaluwwand. Helaas viel de belangstelling fors tegen; dit was mede te wijten aan een communicatiefout. Slechts een handjevol mensen wilden de excursie graag meemaken. De belangstelling van wandelaars was echter groot en menigeen liet zich verleiden om via de scoop of verrekijker een blik te werpen op de kolonie. De eerste jongen lieten zich al voorin de diverse broedpijpen zien.

Zoals al eerder is aangegeven, zou 2010 ook in het teken van het ringwerk staan. Hiervan is geen melding gemaakt via de diverse informatiekanalen. Dat is gebeurd omdat het ringen voor de regio iets nieuws is en de omwonenden de vogels als 'hun' zwaluwen zien. Tijdens de werkzaamheden was er echter voldoende pr om de belangstellenden te informeren. Dit had een positief effect. Belangstellenden konden zien wat de bedoeling van het ringen was. Een Oeverzwaluw even vasthouden en dan loslaten, liet vele harten smelten.

Op 28 juni werd de eerste ringronde uitgevoerd, gevolgd door een tweede ringronde op 19 juli. Tijdens de eerste ronde werden er 48 Oeverzwaluwen geringd. Bij de tweede ronde waren dat er 36. Totaal werden er 25 jonge en 59 volwassen vogels geringd. Van de laatste waren er 46 vrouwtjes en 13 mannetjes.

Tussen de volwassen exemplaren zat nog een vreemdeling uit Zeewolde en deze vreemde eend in de bijt was een juveniele Boerenzwaluw. Mede hierdoor is het ringwerk juist zo interessant.

Nu is afwachten wat seizoen 2011 ons gaat brengen. Er is weer een activiteitenprogramma opgesteld voor 2011 en eenieder die geïnteresseerd is, is van harte welkom.

Tekst: Marcel Schalkwijk

Eén zwaluw in de hand is mooier dan tien in de lucht.

Foto: Marcel Schalkwijk

ZWAMMEN

In de serie tekstjes over verschijningsvormen in de natuur, is dit stukje een bijdrage over zwammen ofwel schimmels, en populair gezegd: paddenstoelen.

De verschijningsvorm van paddenstoelen is gigantisch gevarieerd. Alleen al in West- en Midden-Europa hebben we het dan over circa 3500 soorten. Ook hier kunnen slechts enkele markante voorbeelden aan de orde komen. De keuze is gevallen op de Bovisten, de Inktzwammen en de Mycena's.

De Reuzenbovist bent u vast wel eens tegengekomen, bijvoorbeeld op gazons. Ze liggen daar bijna achteloos achtergelaten na een partijtje voetbal, wit afstekend tegen de kleur van de achtergrond. Ik lees in de literatuur dat er exemplaren met een diameter van wel tachtig centimeter zijn gevonden. Hoe contrastrijk zijn dan de Mycena's! Heel klein, met een petieterig hoedje als een minuscule lampenkapje op een ragdun steeltje. Je kunt de paddenstoeltjes bijna niet over het hoofd zien, omdat ze vaak in grote groepen bij elkaar staan.

Dan de Inktzwammen. Deze zijn weer aanzienlijk forser dan de vorige categorie. De Geschubde Inktzwam wordt gemiddeld vijftien centimeter hoog en komt vaak in groepjes voor op stukjes grasland. Het bijzondere in de verschijningsvorm van deze zwammen treedt op als ze 'uitgebloeid' zijn en de hoed begint te vervloeien in zwarte, inktachtige druppels, die op de grond vallen en zo de sporen in de aarde deponeren.

Tekst: Theo Litjens

Geschubde inktzwam
Foto: <http://commons.wikimedia.org/>

HET BIJZONDERE VAN ZWERMEN

In deze Toorts gaat alles over bijzondere vormen. Dat kan een vorm in een enkele plant of dier zijn, maar ook in een groep: een school visen, een zwerm vogels.

Een groep kan gewoon een aantal individuen bij elkaar zijn, maar kan onder bepaalde omstandigheden zwermgedrag, gecoördineerd gedrag, vertonen. Ook bij mensen zie je dat, ze gaan in een drukke winkelstraat spontaan bewegingspatronen vormen. Er wordt als het ware een superorganisme geboren, dat na een tijdje ook weer spontaan ophoudt te bestaan.

In gesprek met natuurgids Eric van Bakel kwamen, naast de welbekende spreekuenzwermen met prachtige patronen, nog een aantal zuidkennemer voorbeelden boven tafel.

Zwevende mugjes of bijen die elkaar met een dans aangeven waar voedsel te halen is, ganzen en wilde zwanen die in V-vorm naar verre landen trekken, grutto's die voor en na de trek als groep aansterken in de polder, vleermuizen op hun gezamenlijke kilometerslange jachttochten.

Als zwerm kunnen de oudste individuen ervaringen doorgeven, kunnen ze met elkaar communiceren over voedselvindplaatsen, zijn ze beter beschermd tegen roofdieren, en wie weet zit er ook nog wel een element van plezier in.

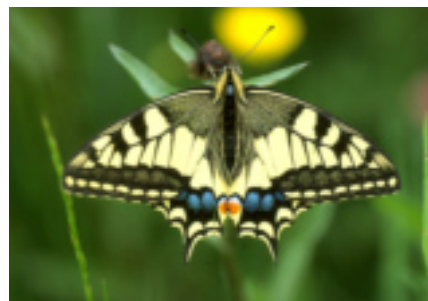
Het meest aansprekende voorbeeld vond ik echter de aalscholvers, die voor onze kust als een soort spervuur achter elkaar de zee in kunnen duiken als ze daar een school spieringen hebben aangetroffen. De ene zwerm eet de andere op.

*Tekst: Jan-Willem Doornenbal
Foto's spreekuenzwermen: Esther van den Braak*

FASCINERENDE WEZENTJES

THEMA

Vlinders zijn in meerdere opzichten fascinerende wezentjes. De meeste mensen weten dat een vlinder twee voorvleugels en twee iets kleinere achtervleugels heeft. Wat wellicht niet zo bekend is, is dat bij de verschillende soorten de vleugels aanmerkelijk kunnen verschillen. Bij de pijlstaartvlinders, die over het algemeen vrij groot zijn, zijn de voorvleugels lang en slank. Daardoor zijn ze uitstekend geschikt om snel te kunnen vliegen; sommige halen wel vijftig kilometer per uur. Vergelijk dat eens met bijvoorbeeld de Koolwitjes. Hun nerveus gefladder is niet gericht op het afleggen van grote afstanden.

Vast en zeker hebt u wel eens een vlinder op een bloem gezien, honing (nectar) peurend met zijn roltong. Die roltong is soms net zo lang als het hele lijf. In ruststand zit hij opgerold in de kop van de vlinder; de tong kan met een geraffineerd mechanisme gestrekt worden.

Het meest fascinerend bij vlinders vind ik de optische verschijningsvorm, door de prachtige, kleurige tekening op de vleugels. Zoals bijvoorbeeld de Koninkinnepage met de zwart-wit tekening en de twee ronde, rode vlekken op de achterrand van de achtervleugels. Of de Doodshoofdvlinder, een pijlstaartvlinder met op de bovenzijde van zijn voorlijf iets wat op een doodshoofd lijkt.

Tekst: Theo Litjens

GALLERLEI

Ik herinner mij nog de eerste keer dat ik een gal ontdekte: de eikenbladgal. Het was tijdens de natuurgidsenopleiding, heel lang geleden. Ik heb er thuis toen een tekening van gemaakt.

Eikengal van de eikengalwesp.

En vanaf dat moment speur ik altijd naar gallen, om verrast te worden door hun bijzondere vormen en kleuren, op onverwachte plekken, op bomen en planten.

Beukengal van de beukengalmug.

Ik dacht dat alleen galwespen de veroorzakers waren van de verschillende gallen. Maar er blijken alleen al zo'n 344 soorten galmuggen te zijn, die tevens de grootste familie vormen onder de muggen. Ziet u van de zomerharige, bolvormige galletjes aan de uiteinden van de scheuten van de Ereprijs, dan is het larfje van het nauwelijks vijf millimeter grote galmugje *Jaapiella veronicae* daar de veroorzaker van.

Ik kwam een lijstje tegen van 'galverwekkers' en daar pak een paar uit: aaltjes, bacteriën, bladvlooiën, bladwespen, cicades, galmijten, kevers, luizen, libellen, schimmels, virussen en vlinders. En die veroorzaken niet alleen gallen op bomen, maar ook op planten, mossen, korstmossen en zelfs op paddenstoelen. In Nederland komen zo'n 1400 verschillende soorten gallen voor.

Verwacht dus van mij geen wetenschappelijk stuk, want dan moet ik eerst nog heel lang studeren voor ik mijzelf *cecidologe* zou mogen noemen, gallendeskundige.

Al vanaf de klassieke Oudheid zijn mensen geïntregeerd door de bijzondere vormen van de *Zoocecidia* (gallen veroorzaakt door dieren) en de *Fytocecidia* (gallen veroorzaakt door planten of schimmels).

Een gal ontstaat doordat het insect een eitje legt in bijvoorbeeld het blad van een plant. Met het eitje wordt er ook een stof uitgescheiden, waardoor de

Wilgenroosje

cellen van de plant zwaar geprikkeld worden. Inkapseling van de verdringer is het verweer van de plant en zal zichtbaar worden als een gal. De vorm en kleur van een plantengal zijn afhankelijk van de indringer en van het weefsel van de waardplant. De gallen worden vaak gevormd op het moment dat de plant snel groeit, meestal in het voorjaar. Volwassen plantendelen zijn doorgaans ongevoelig voor galvorming.

Ik beperk me hier tot de galwespen omdat enkele van hun gallen mij het eerst hebben getroffen. Galwespjes zijn wat groter en steviger gebouwd dan de galmugjes en in Nederland zijn er zo'n vijftig tot zestig soorten.

Binnenin de gal kan het eitje zich veilig ontwikkelen tot larve, die voedsel

rondom zich heeft en zich kan vol eten en ontpoppen tot volwassen galwesp. En hier wordt het ingewikkeld. De gal van de ene generatie galwespen kan op een heel andere plaats op zijn gastheer zitten dan de gal van de volgende generatie (plaatswisseling) of zelfs op een geheel andere gastheer (waardwisseling).

De galwesp *Andricus quercuscalicis* bijvoorbeeld legt in de zomer eitjes in de jonge vruchten van de Zomereik. Die eikels, waarop zich een knoppengal gaat vormen, vallen in de herfst af. De jonge larven verpoppen zich in de gal en de nieuwe generatie galwespen komt in maart tevoorschijn. Dit zijn aléén vrouwtjes en deze onbevuchte vrouwtjes leggen vervolgens onbevuchte eitjes in de meeldraadkatjes van de Moseik. Hier groeien kleine galletjes op, waaruit in de zomer weer mannetjes en vrouwtjes komen. Na het paren leggen de vrouwtjes weer bevruchte eitjes in de jonge eikels van de Zomereik en de cirkel is rond.

Hier is dus sprake van waardwisseling (Zomereik en Moseik), maar ook van een geslachtelijke- en ongeslachtelijke voortplanting tijdens de cyclus.

Zo zie je maar wat zo'n simpel ogende gal soms een hele bestaansgeschiedenis achter de rug heeft. Vanaf nu bekijk ik ze nog zorgvuldiger en wie weet u ook. Ze zijn het zoeken en bekijken meer dan waard.

Tekst, tekeningen en kleine foto: Marisca van der Eem

Gal op roos. Foto: Esther van den Braak

Ronde zonnedaauw

(foto voorkant)

Ronde zonnedaauw (*Drosera rotundifolia*) is een vleesetende plant. De plant vangt kleine insecten, voornamelijk vliegen en spinnen. De bladeren zijn voorzien van klierharen waarop een druppeltje kleverige afscheiding zit: de *dauw*. Als een vliegje op het blad landt, kleeft het vast. Het blaadje rolt zich vervolgens op om de prooi te verteren. De prooien vormen een aanvulling op de behoefte aan stikstof. De plant bloeit van juni tot augustus

en komt voor in moerasgebieden en duinen, op uitgespoelde, natte, stikstofarme grond.

Tekst en foto: Leo van der Brugge

Mooie patronen op het strand

Foto: Esther van den Braak

Weerspiegeling in het water geeft mooie vormen

Foto: Elvira Sanders

Vormen van fractals

Ook bij de groenteman zijn wonderbaarlijke vormen uit de natuur te vinden. Kijk maar naar Broccoli Romanesco of Groene Torentjesbloemkool. Wanneer je hier een stukje van bekijkt door een vergrootglas, ontdek je al snel dat kleine stukjes ervan sterk gelijken op het grotere geheel; elk stukje is opgebouwd uit dezelfde soort stukjes. Onnoemelijk veel objecten in de natuur bezitten trouwens deze 'zelfgelijkvormigheid', denkt u maar aan wolken, gebergtes, kustlijnen, rivieren, de bliksem.

Wij noemen dat tegenwoordig 'fractals', naar de schepper van dat woord, de wiskundige Benoît Mandelbrot, die hier in de jaren '70 al mee bezig was. Mandelbrot is vorig jaar overleden, vandaar ook dit verhaal.

Wilt u meer weten over *Mandelbrot* en zijn *fractals*, doe dan een google op deze termen, en verbaas u, als u dat voor het eerst ziet.

Tekst en foto: Ok Overbeek